

GYÖRGYINÉ KONCZ JUDIT

A TÁRSAS ÉNEKLÉS SZOKÁSÁNAK MEGALAPOZÁSA KISGYERMEKKORBAN

A művészeti nevelés, a művészetekkel történő nevelés csak akkor végezhető gyümölcsözően, ha a pedagógus a művészetet a nevelés egyik legfontosabb eszközeként tekinti, ha hisz abban, hogy a művészet önmagában léleknevelő, erkölcsformáló hatású. Sokan leírják, hogy a művészetekkel való foglalkozás az ember személyiségét jó irányba változtatja meg, a művészeti nevelés jobbá teszi az embert, hatására javul az egyén munkaerkölcse, viselkedési kultúrája, alkalmazkodó képessége. A művészeti értékekkel telített emberek általában derűsebben szemlélik a világot, a kultúra, a művészeti nevelés tehát alkalmas arra, hogy egy pozitív jövőképet vetítsen az ember elé. A gyermekkorban belsővé vált művészeti, esztétikai értékek végigkísérik az ember életét, melyek időnként egy-egy szituációban, fontos döntéseknél minden tudatosságot nélkülözve előbukkannak, s jelentősen befolyásolhatják az ember életét.

Évezredek óta tudott, hogy a társas éneklésnek különböző formái rendkívül nagy nevelő értéket rejtnek magukban. Az iskolába lépő gyermekben a közösségbe tartozás tudata – a közös játék és ének útján – szinte ösztönös módon válik belsővé. A legegyszerűbb szöveges dalokban közös gondolat, közös eszme él, amely megfelelő vezetés mellett egyé kovácsolja tanulóinkat. Milyen nehéz az iskolába lépő gyermekkel szavakkal megértetni a közös munka lényegét, a pontos fegyelmezett magatartás fontosságát. Mindez a legtermészetesebb úton végbemenő együttes énekléssel spontán módon erősödik, beépül a gyermek viselkedésébe. A közös éneklésnek tehát a társas, szociális érzést mélyítő hatása felmérhetetlen,¹ közelebb hozza egymáshoz még azokat is, akiket különböző külső körülmények, ellentétek választanak el. Az együttes éneklés a felelősség érzését is hatékony módon növeli az egyénben, az egymástól való függés, az egymáshoz való alkalmazkodás, az önfegyelmező erőn kívül. A kifejezőképesség állandó fejlődésével a zenei érdeklődés utat tör a növendékek lelkében, s megnyitja számukra az esztétikai érzések gazdag világát.²

A közös éneklés az érzelmi viszonyuláson túl számos éneklés-technikai követelményt megkíván. Az iskolai tanítóra, énektanárra ezért nagy felelősség hárul, amikor a gyermek érzékeny, kiforratlan hangjával el kezd foglalkozni. Az első feladatok között szerepel a helyes, tudatos légzés kialakításának gyakorlá-

¹ PÉTER József: Zenei nevelés az általános iskolában. Tankönyvkiadó, Budapest, 1973. 280. o.

² PERÉNYI László: Az énektanítás pedagógiája. Hogyan neveljük zenére gyermekeinket. Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest. 1957. 8-9. o.

sa.³ A légző gyakorlatokat kettős céllal végeztetjük, egyrészt felfrissíti tanítványainkat az oxigéndús környezetben gyakorolt légzés, másrészt fokozatosan igyekeznünk kell elsajátítani az énekléshez szükséges speciális mélyövi, rekeszlégzést.⁴ Az énekléshez szükséges légzés egyik fontos sajátossága, hogy a belégzést követően pillanatnyi szünet után az énekesnek tudnia kell fokozatosan adagolni az énekléshez szükséges kiáramló levegőt. Ezért a légző gyakorlatok egyik fontos eleme a levegő benntartása, amit közvetlenül követ az énekhang indítása. Ezután a kilégzési fázisnál meg kell tanulnia a gyermeknek gazdálkodni a levegővel, rá kell vezetni arra, hogy a légzésnek alkalmazkodnia kell a zene formai sajátosságaihoz, tagolásához. Ezeknek a céloknak megfelelően kell a légző gyakorlatokat összeállítani. Magát a légzést nem célszerű önmagában gyakoroltatni, hanem minél hamarabb kössük össze valamilyen hangjelenséggel. Légző gyakorlatokat általában állva végeztessük, azonban meg kell tanulni az énekléshez szükséges helyes ülést is, ilyenkor a felsőtest súlypontja a keresztcsontra kell, hogy nehezedjen. Minden erőltetett testtartás vagy mozdulat károsan hat az éneklés folyamatára, és hátrányosan befolyásolja az éneklés minőségét. Ha nem időben kezdi a pedagógus a helyes légzésre szoktatást, sok gonddal járhat később ennek elsajátítása. A magyarázgatás azonban sokszor nem vezet eredményre, bár jól megfigyelhető ez a mélyövi rekeszlégzés alvó kisgyermekben, de bármelyik gerinces állaton is. Ugyanakkor nehézséget jelent az, hogy míg fekvéskor természetes ez a légzés, állva már könnyen beszűkül mellkas, kapkodóvá válik a légzés. Sajnos sok kisgyermeknél, de időnként felnőtteknél is tapasztalható ez a fajta légszomj, mely nem kedvez az éneklés megszerettetésének.

Jól bevált gyakorlat az alábbi, mely ráérezteteti a gyermeket a helyes légzésre: Ülünk le egy olyan magas székre, hogy talpunk kényelmesen érintse a padlót. Lazán egyenesítsük ki a gerincet, ezzel a vállak kissé hátraesnek, a mellkas kissé kiemelkedik. Testsúlyunk ezáltal a keresztcsontra nehezedik. A gerinc kiegyenesedésével a fej megfelelő állásba kerül, nem lóg előre, nem feszül hátra. Tegyük a tenyerünket lazán a térdünkre, s továbbra is egyenes gerinccel lassan, fokozatosan hajoljunk előre, de ne túlságosan mélyre, mert különben hasi tájunk, aminek éppen tágulni kellene, elszorul. A lassú lehajlás alatt lassan, kényelmesen telítődünk levegővel, belégzés után maradjunk úgy egy pillanatig, majd lassan egyenesedjünk vissza enyhe homorú tartásba, kiegyenesedés alatt lassan, könnyedén fújuk ki a levegőt, vagy méginkább énekeljünk egy halk zöngét kényelmes, közép hangfekvésben. Minél magasabb a kiegyenesedés folyamata, annál tovább tudjuk tartani a levegőt, illetve a hangot. Belégzés alatt övrészünk kényelmes tágulását, kilégzés alatt visszaszűkülését érezzük. Felső mellkasunk mindkét szakaszon nyugodt marad, belégzéskor nem emelkedik, kilégzéskor

³ PÉTER József: im. 72. o.

⁴ CSILLAGNÉ dr. Gál Judit–KERECSENYI László: Az ének-zene tanítás az alsó tagozatban. Tankönyvkiadó, Budapest, 1989. 40. o.

pedig nem süllyed. Ha beidegződött a mozgás, kísérletet tehetünk az álló gyakorlásra. Ilyenkor tegyük egyik tenyerünket a köldöktájjra, a másikat a csípő hátsó részére. Vegyünk lassan lélegzetet úgy, hogy olyanformán érezzük, hogy a csípőtájékra ment a levegő. A két tenyér távolodik egymástól, de úgy, mintha a hasi rész helyben maradna, s a csípőrész pedig távolodnék tőle. Ilyenkor működött a rekesz is, meg az álborda együttese is.⁵

Felnőtteknél a jól ismert légző gyakorlatokkal könnyen elérhető a jó légzés beidegződése, gyermekkorban azonban ettől a pusztán mechanikus gyakoroltatástól nem várhatunk kielégítő eredményt. Nevelési szempontból is indokolt, hogy amennyire lehetséges, az egész folyamatot tegyük játékosná, könnyeddé, hogy a gyakorlás ne legyen unalmas, rutinszerű.⁶

A helyes énekes légzést azonban a gyermek nem önmagában, hanem a hangadással összefüggésben érti meg igazán. Már a pici elsős gyermeket könnyedén meg lehet tanítani arra, hogy az éneklést a tanító vezénylő mozdulatára kezdje el. Ez a beintés – avizó – legyen nyugodt, adjon alkalmat arra, hogy rá tudjon figyelni a saját levegővételére, hogy kellő mennyiségű levegő jusson a tüdejébe, hogy kapkodás nélkül el tudja kezdeni az éneket. A közös éneklés egyöntetű kezdésének képessége alapkövetelmény a szép, kifejező éneklés szempontjából. A gyermekeket szoktassuk rá, hogy az éneklés előtti pillanatban teljes figyelmüket a pedagógusra irányítsák, s hogy ez az éneklés aktív és önálló legyen, a kezdés pillanatában a tanító ne énekeljen, a gyerekek feltétlenül érezzék, hogy önállóan kell elkezdniük a dalt,⁷ alakuljon ki minden gyermekben a felelősségérzet, hogy ő is tevékenyen hozzájárul csoportja szép énekléséhez. A gyermekekkel való közös éneklésnek nagy nevelő ereje van, azonban nagyon vigyázni kell arra, hogy az énekesek ne lustuljanak el, és ne alakuljon ki az a helytelen szokás, hogy gépiesen „kullognak” a pedagógus hangja után. Az együttenéklésnek elsősorban a gyermekjátékdaloknál van helye, itt az érzelmi azonosulás rendkívül fontos hatású, nagyon lényeges a pedagógus mintaszerű bemutató éneklése,⁸ de e mellett törekedni kell arra, hogy a gyerekek minél többet énekeljenek közösen, de a felnőtt segítsége nélkül. Az egyöntetű kezdés illetve éneklés kialakulásának feltétele az önálló éneklés, hiszen ebből fejlődik ki, hogy a gyermek pontosan át tudja venni a kezdő hangmagasságot. Erre külön gondot kell fordítani. Soha ne kezdjük el addig a közös éneklést, amíg a kezdőhang nem pontos. Itt még külön egyéni odafigyelésre is szükség van, figyelmeztetni kell a gyermeket, hallását javítgatva, ha nem pontosan veszi át a kezdőhangot. Sokszor előfordul, hogy a gyermek egyébként jó zenei hallású, azonban a hangadó szervét nem tudja tökéletesen akaratlagosan szabályozni. Ilyenkor az

⁵ PERÉNYI László: im. 14-15. o.

⁶ DR. HEGYI József: Az ének-zene tanítása. Tankönyvkiadó, Budapest, 1974. 162. o.

⁷ CSILLAGNÉ dr. Gál Judit–KERECSENYI László: im. 40. o.

⁸ DR. HEGYI József: im. 168. o.

egyéni korrekció, a hangra történő megfigyelés tudatos irányítása nagyon sokat javíthat a gyermek zenei teljesítményén. A pedagógus nagyfokú türelme sokat segíthet ebben, sok kudarctól menthetjük meg a gyermeket, ha a kezdeti stádiumban a tiszta intonálásra nagyon nagy türelemmel rávezetjük.

Az egységes hangmagasságon túl az egyöntetű kezdést szintén erősen befolyásolja a helyes, egységes hangzóformálás.⁹ A helyes, esztétikus hangzóformálás előfeltétele a szöveg érthetőségének, a természetes éneklésnek. Az éneklés elsősorban a magánhangzókra történik, így ezek helyes formálása a legfontosabb.¹⁰ Célszerű már a légző gyakorlatokat a magánhangzó formálással összekötni. Óvakodni kell az erőszakos, túlhangsúlyozott mássalhangzóktól, ez darabossá, modorossá teszi a közös éneklést.¹¹ A beéneklő gyakorlatok egyik célja pontosan a helyes hangzóformálás. A gyakorlatokat mindig először a pedagógus mutassa be, ezeket különböző hangmagasságban énekeltesük a gyermekekkel, azonban a gyakorlatok mindig tudatosan, valami cél alapján legyenek összeválogatva, összességében pár percnyi időtartamban. A témában való elmélyedésre nagy segítséget nyújt Kardos Pál könyve¹², mely számos példával, és mélyreható magyarázattal segíti az éneket tanítókat, kórusvezetőket.¹³

Ezzel párhuzamosan, a megfelelő eredmények elérése érdekében folyamatosan figyelni kell a helyes test- és fejtartásra.¹⁴ Egyenes gerinccel, de ne mereven üljenek a gyerekek, laza törzs, laza végtagok, kényelmes, egészséges tartás jellemezze az éneklést. Ügyeljen a pedagógus, hogy a gyermekek ne üljenek görnyedt háttal, de ne is üljenek feszes derékkal. A kezeket ölbe téve, esetleg a könyvet, kottát kényelmesen tartva énekeljenek. A hátratett kéz, a szorító mozdulatok gátolják a helyes légzést, rontja a helyes hangképzést.¹⁵ A helyes ülés általában jó, laza fejtartást eredményez. Törekedni kell a természetes, kissé előre döntött fejtartásra, gyakran előforduló hiba azonban a gyerekeknél az áll előre nyújtása, aminek következtében megfeszül a nyakizom.¹⁶ Nagyon fontos, hogy a helyes test- és fejtartásra szoktatás ne csupán mechanikus, frontális intelem legyen, hanem csak akkor figyelmeztessük a gyermeket, ha valóban helytelenül ül a gyermek. Ebben a laza, kényelmes testtartásban általában közepes hangfekvésben, lágy, közép hangerővel történő éneklést gyakoroltassuk.¹⁷

⁹ PERÉNYI László: im. 22-24. o. ill. CSILLAGNÉ dr. Gál Judit–KERECSENYI László: im. 41. o.

¹⁰ PÉTER József: im. 75. o.

¹¹ DR. HEGYI József: im. 163. o.

¹² KARDOS Pál: *Kórusnevelés – kórushangzás*. Zeneműkiadó, Budapest, 1977.

¹³ Kardos Pál témával kapcsolatos kutatáson alapuló gondolatai Péter József: *Zenei nevelés az általános iskolában*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1973. című könyvben összefoglaló jelleggel szintén megtalálhatók.

¹⁴ PERÉNYI László: im. 27. o.

¹⁵ DR. HEGYI József: im. 161. o.

¹⁶ PÉTER József: im. 74. o.

¹⁷ CSILLAGNÉ dr. Gál Judit–KERECSENYI László: im. 41. o.

Azonban a kifejező szép énekléshez el kell sajátítania a gyermeknek a különböző előadásmódokat, a dinamika árnyalt változásait. Az iskolába kerülő gyermek zenei szemlélete globális jellegű, számára az éneklés egységes tevékenység, amelyet nem bontanak fel tudatukban dallamra, szövegre, ritmikus mozgásra.¹⁸ Mivel a kisgyermek az éneklést egy sajátos beszédtevékenységnek tekinti, kezdetben nem alkalmaz halkabb és erősebb előadásmódot, így a figyelmét tudatosan kell ráirányítani a hangerő akaratlagos szabályozására. Ez egyrészt a dalok előadásmódjának megfigyelése és gyakorlása közben történik, másrészt a beéneklő és gyakorló feladatoknál kell törekedni ennek tudatosítására. A hangerő követése nem csupán esztétikai szempontból fontos, hanem a gyermek hangadó szervének megóvása szempontjából is.¹⁹ A pedagógus nagyon figyeljen arra, hogy a gyermek soha ne énekeljen erőltetetten, túlzottan hangosan, mert ez egyrészt értelmetlen, de nem is szép. Ebben a tekintetben is lépcsőről-lépésre, szigorúan be kell tartani a fokozatosságot. A hangerő árnyalása, a közös énekléskor az alkalmazkodóképesség, a gyermek zenei képességének egy jó fokmérője. Hét-nyolc éves koráig a gyermek tapasztalati úton szerzi élményeit a hangerő szabályozásáról, ezt követően már megtanulja a tankönyv jelzéseit, majd a zenei szak-kifejezéseket.

Ugyanígy odafigyelést kíván a hangterjedelem fokozatos bővítése is.²⁰ A használatos tankönyvek ugyan általában a gyermek életkorához illeszkedő hangmagasságban közlik a dalokat, azonban ennek ellenére a pedagógusnak legalább évente kétszer tudatosan fel kell mérnie osztálya átlagos hangfekvését. Az ismert dalokat különböző hangmagasságban énekeltesük, és figyeljük meg, hogy a felső hangok éneklése nem okoz-e nehézséget tanítványainak, nem erőlködnek-e hangképzés közben, ugyanígy figyelni kell, hogy a mély hangoknál halkán, lazán, préselés nélkül tudnak-e énekelni tanítványaink. Nem tévesztheti meg a pedagógust, hogy az adott magasságot, illetve mélyebb hangot a gyermek ki tudja énekelni, a gyermek hangszálainak rugalmassága miatt ideig-óráig ez megy is, csak közben károsodik a hangadó szerve. A hangterjedelem bővítését erre alkalmas motívumokkal lehet legjobban végezni, elsősorban olyan dallamok alkalmasak, ahol egy-egy szomszédos hanghoz kötve érintjük a magas, illetve mély hangot. A hangterjedelem bővítését soha ne terc vagy kvart ugrást tartalmazó motívummal végezzük. A hangterjedelem fokozatos bővítése nyolc-kilenc éves kortól kezdődhet, kisebb gyermekeknél az osztály természetes hangfekvésének megfelelően válasszunk kezdőhangot. A hangadást soha ne bízzuk a véletlenre, használjuk a hangvillát, semmiképpen ne viszonyítsunk saját hangmagasságunkhoz, mert ezzel árthatunk legtöbbit a gyermeknek. Tíz éves kor körül többé-kevésbé már elkülönül a gyermekek hangszíne, kialakul, hogy szoprán,

¹⁸ DR. HEGYI JÓZSEF: im. 173. o.

¹⁹ CSILLAGNÉ dr. Gál Judit–KERECSENYI László: im. 42. o.

²⁰ CSILLAGNÉ dr. Gál Judit–KERECSENYI László: im. 42. o.

mezzo vagy alt szólamnak megfelelő hangterjedelemben kell énekeltetnünk a gyermeket. Ez nem csupán a gyermeki hang megóvása szempontjából lényeges, hanem a kórusmunka szempontjából is. Egységes, szép kórushangzás csak akkor érhető el, ha minden gyermek azt a szót éneklé, amely hangfekvéésének megfelelő.

A gyermek énekhangjának megóvása érdekében óvakodni kell tehát a hangos kiabálástól, a hangterjedelmén túl történő énekléstől, de ezen felül nagyon fontos, hogy mindig friss levegőjű teremben énekeljenek a gyerekek, fontos a levegő páratartalma, száraz levegőjű teremben hirtelen rekedtté válnak a gyerekek. Ügyelni kell, hogy télen nyitott ablak közelében ne üljön a gyermek, hideg időben szabadban, tavasszal, ősszel poros, füstös levegőben ne énekeltesünk. Náthás, köhögős gyermek lehetőség szerint szintén ne énekeljen, és szoktassuk rá gyermekeinket, hogy zömében orron keresztül vegyék a levegőt.²¹

Az éneklés helyes szokásainak kialakításában a különböző szempontokon túl lényeges, hogy a kisgyermekben tudatosodjon, hogy mindig törekednie kell a szép, esztétikus éneklési módra, technikailag legyen birtokában olyan módszer-repertoár, kialakított szokásrendszer, amellyel a dalokat meg tudja formálni, érzelmeit a dalnak megfelelően tudja interpretálni.²² Mindennek alapja a szülő, az énektanár példája, mintaszerű bemutatása, esztétikus, ízléses, kulturált éneklése.²³ Mindezeket azért rendkívül fontos hangsúlyozni, mert a rossz technikai beidegződések meggátolják, hogy a gyermek, majd a felnövekvő felnőtt szívesen jókedvvel énekeljen.

A technikai részleteken túl fontos kihangsúlyozni, hogy az oktatás-nevelés szempontjából általában előnyben részesítjük a cselekvést, kreativitást igénylő feladatokat. A művészeti nevelés terén azonban a személy egyéni fejlődését figyelembe véve a művészeti értékek befogadása is kreatív tevékenység, ugyanis nem utánozni próbáljuk meg a művet, hanem kinyitjuk előtte egész személyiségünket, így az teljes gondolat- és érzelmvilágunkat mozgatja meg, mely által kataritikus élményhez juthatunk. A befogadás azonban nemcsak személyes, hanem egyben közösségi élmény is. Az alkotás befogadásakor sokszor csupán önmagunkra és nem egymásra figyelünk, mégis a remekmű segítségével az élmény átélése révén közel kerülhetünk egymáshoz az együttes érzelmi hatás, élmény által, így a közösségeket is a művészi alkotások kötik össze leghatásosabban.

Kisgyermekes esetében az első lépés a gyermekjátékok tanítása. Játék közben személyek közötti kommunikáció zajlik a résztvevők között, egy kölcsönös viszony, kölcsönös ráhatás. Ennek keretében alakulnak ki később az embe-

²¹ CSILLAGNÉ dr. Gál Judit–KERECSENYI László: im. 40. o.

²² DR. HEGYI JÓZSEF: im. 168. o.

²³ DR. HEGYI JÓZSEF: im. 82. o.

rekkel való kapcsolataik. Köztudott, s számunkra pedagógusoknak pedig alapté-
zis, hogy az ember csak más emberek közrehatása révén válhat azzá, ami. Ennek
a hosszú folyamatnak a kapcsán tanulunk meg bizonyos viselkedési formákat,
szabályokat. Az emberek az interakcióban egymást tükrözik vissza, magatartás-
mintákat másolnak.

Vizsgáljunk meg egy egyszerű páros gyermekjátékot, hogy milyen neve-
lési lehetőségek kínálkoznak. A játék indításánál a párok kiválasztása többféle-
képpen történhet a diktatórikus elosztástól a szabad választásig. Ugyanakkor
megtaníthatom, és szokássá válhat egy közösségben, hogy illedelmesen kérjék
fel egymást a játékra, majd annak végeztével köszönjék meg egymás közremű-
ködését. Példaértékű, ha a tanító magyarázkodás helyett ily módon választ ma-
gának párt. A gyerekek önkéntelenül másolni fogják a kívánt viselkedési formát.
Játék közben a metakommunikációs jelzések kerülnek előtérbe. Tekintetükkel,
mosolyukkal a játék örömét, belső érzéseiket fejezik ki. Nagyon fontos, hogy az
énektanár is tudjon átélten, önfeledten játszani a gyerekekkel, s ne csupán külső
irányító legyen, hanem olvadjon bele a játszó gyermekek csoportjába. Míg egyik
oldalról az a cél, hogy az énektanár próbáljon elvegyülni a játszó gyermekek
között, másik oldalról viszont állandóan szem előtt kell tartania, hogy arckifeje-
zése, testtartása, mozgáskultúrája mégiscsak középpontba kerül, ami a gyermeki
visszatükrözés alapja.²⁴

Ezeknek a gyermekjátékoknak másik hatalmas pedagógiai előnye, hogy
kapcsolatot tudunk teremteni olyan gyermekekkel is, akiknek beilleszkedési
problémái vannak az iskolakezdetkor. Egy ilyen játékban való aktív részvétel
oldja egyrészt a tanító–gyermek kapcsolatát, másrészt elősegíti a közösséghez
való alkalmazkodás kialakulását. Érdemes átgondolni, hogy egy ilyen játék kap-
csán mi zajlik le a gyermekben. A gyermekek kölcsönösen érzékelik egymás
megnyilvánulásait, önkéntelenül értelmezik és értékelik azt, ami elindít egy re-
akciósort. A kisgyermek értelmezése általában a jó–rossz ellentétpár felállításá-
ban kimerül, tehát vagy elfogadja partnerét, vagy nem akar vele tovább játszani,
s kevés alkalom után felállítja a saját vonatkoztatási rendszerét, mely segítségé-
vel a tapasztalatok alapján a későbbiek során értékkel. Itt is fontos a pedagógus
szerepe, ugyanis arra kell törekednünk, hogy a gyermek vonatkoztatási rendszere
elfogadó, megértő, alkalmazkodó-képes legyen. Tanítanunk kell, hogy a gyer-
mek személyeszlelésében ne egyéni vágyai, szükségletei, lappangó céljai jelen-
jenek meg, hanem objektíven, egymást elfogadva, megértve lássák egymást.
Kiváló segédeszköz ebben is a gyermekjátékdal.

Ügyelnünk kell, hogy a játék során aszimmetrikus személyi függés ne
alakuljon ki, tehát egy gyermek se uralja a játékot, senki ne kerüljön kiszolgá-
tott helyzetbe. Ugyanakkor érezzék át a kölcsönös személyi függés, felelősség
érzését, hogy a társas kapcsolatban egymásra vannak utalva, céljaikat – az éne-

²⁴ DR. HEGYI József: im. 168. o.

kes játékot – nem érhetik el egymás aktív részvétele nélkül. A cél elérése csak egymás kiegészítése révén valósulhat meg, kölcsönös együttműködés szükséges a sikeres megvalósításhoz. Ez a képesség a kóruséneklés alapja.

Mivel minden képesség – készség az aktív tevékenykedtetés során alakul ki, ezért törekednünk kell, hogy az énekes játékok segítségével kialakítandó emberi érintkezési kapcsolatoknak megfelelő tág tere legyen, a begyakorlás lehetősége meglegyen. A mozgásos gyermekjátékoknak a 6–10 éves gyermek zenei nevelésében állandó helye van. Ugyanezeket a gondolatokat erősíti meg bennünk Kodály Zoltán „Énekes játékok” című írása. A cikk 1937-ben íródott, de napjainkban a téma sokkal aktuálisabb, mint annak megírásakor. Íme az idézet:

„KISS ÁRON ÉNEKKÖNYVE – minden tanítónak kezébe kellene adni – a magyar gyermek elveszett paradicsomának emlékét őrzi. Megsejteti még azokkal is, akinek szomorú gyermeksége városon telt.

Csak mi, falun nőtt gyerekek tudjuk, mit adott nekünk egész életre a játékos zöld mező. Ebből valamit – minden testnevelés ellenére – a lelkiileg egyre satnyuló városi gyermeknek juttatni: ez volt a szándéka egy tizenkét éve elindult próbálkozásomnak. Hogy ekkora visszhangja támadhatott a gyermekszeregben: bizonyosság mennyire érezte hiányát.

Próbáljuk az elveszett paradicsomot mennél teljesebben visszaadni nekik s mennél virágzóbbá tenni!

Tudjuk, Kiss jeles könyve éppen zenei tekintetben eléggé fogyatékos. Sok szövegnek, bár mondja a gyűjtő, hogy éneklük, dallama nincs meg. Másnak tán nem is volt, vagy ha volt, elveszett. Nem lehetne az elveszett dallamokat pótolni s némely zenétlen, mondókás játékot is zenére tenni? S miért ne két szólamra? Mindenütt van magas és mélyhangú gyermek. Egyszerű zene nem gátolja a játék lefolyását, csak vonzóbbá, érdekesebbé teszi. A gyermek zenei nevelésére oly szűken kiszabott időt így megtoldjuk a játszótéren is, anélkül, hogy elvinnénk valamiből. Hogy a rendszertelen, hangrontó kiabálás helyett egy kis rendet, harmóniát, ritmust kap a játék: ugyan kinek kára?

Minden énekelt hang a mai iskolából jóformán száműzött. Muzsikának készít szállást a gyermek lelkében. A gyermek ösztönszerű, természetes nyelve a dal, s minél fiatalabb, annál inkább kívánja mellé a mozgást. A mai iskolának egyik fő baja, hogy nem engedi eleget énekelni és mozogni a gyermeket. A zene és testmozgás szerves kapcsolata: énekes játék a szabad ég alatt, ősidők óta a gyermek életének legfőbb öröme.

Ez ősi játékok fenntartása elsőrendű kulturális és nemzeti érdek. Egyrészt valóságos tárházai a tudat alatti magyarságnak. Tudat alatt elemeknek eddig még alig méltatott, nagy szerepe van a nemzeti jelleg kialakulásában. Aki nem játszott gyermekkorában e játékokat, annyival is kevésbé magyar. Benne a nemzethez tartozás sokágú, bonyolult érzése feltétlenül szegényesebb, hiányosabb. Egy csomó jellegzetesen magyar testmozdulat, szólás-, hanglejtésforma,

dallam kimaradt lelki életének építőanyagából. A nevelésnek oda kell törekedni, hogy ez a szó: „magyar vagyok”, minél gazdagabb tartalmat, minél több életet, szint jelentsen mindenkinek egyénileg is, különben vajmi könnyen üres frázissá szárad.

Másrészt nagy e játékok tisztán emberi értéke is: fokozzák a társas érzést, életörömet. A mai gyermek koravénsége ellen nincs jobb orvosság. Nálunk már az óvodában kinőtt gyermek sem igen tartja magához valónak a játékot. Ezt ne hagyjuk annyiban. Bátorítsuk fel a nagyobbakat is: ne restelljék, ha kedvük telik benne. Minél hosszabb a gyermekkor, annál harmonikusabb és boldogabb lesz felnőtt élete.

S ám jöjjenek testnevelőink, mozdulatművészeink, találjanak ki az őseik mellé, azok szellemében, új játékokat. Vezessük rá a gyermeket, hogy maga is kitaláljon efféléket, ha tud, zenéstül.

Hozzon a gyermeknek mindenki, amit tud játékot, zenét, örömet. De hogy mit fogad el: azt bízunk rá. Csak az a lelki táplálék válik javára, amit maga is kíván.”²⁵

A kodályi gondolatok egyrészt sok apró ötletet, figyelemfelkeltő jelenséget jeleznek, ugyanakkor kész választ is adnak, hogy hogyan lehet a kisgyermek társas éneklésének szokásait időben kialakítani.

A cikk is utal rá, hogy a felelgetős és szerepjátszó játékoknak felbecsülhetetlenül nagy a pedagógiai jelentősége. Szűkebb értelemben ebbe a csoportba a Hova mégy, te kis nyulacska?, vagy a Koszorú, koszorú... típusú felelgetős gyermekjáték dalok tartoznak. Tágabb értelemben viszont minden dal, ami szereposztásos formában is elénekelhető. Ilyenek pl. a Csíp, csíp csóka..., A part alatt..., Háp, háp, háp... stb. Mindkét csoportra jellemző, hogy kiválóan lehet rajzokat készíteni hozzá, bábozni a szövegnek megfelelően. Ez egy jól bevált pedagógiai módszer a gátlásos gyermekek kibontakoztatásához, ugyanis az már valóban nagyon ritka, ha egy gyermek bábozni sem akar. A mozgás, játék által a félénk gyermek is középpontba kerülhet, s a játék alatt elfelejtheti szorongató érzéseit. Még nagyobb pedagógiai siker, ha ezeket a gyermekeket rá tudjuk venni, hogy ők is önállóan kérdezők, vagy felelők legyenek. Sokkal könnyebben járható út memorizált szövegekkel szóra bírni a zárkózott gyermeket, mintha bármit is kérdeznénk tőle. A ráismerés és ismerősség biztonságérzetet ad a bártortalan gyermeknek. Megfelelő gyakoriságú ismétléssel ennek hatása túlterjed a játék keretein, s más helyzetekben is a gyermekben csökkenti a bizonytalanságból fakadó feszültséget. Különösen nagy jelentőségű akkor a játék, ha a gyermekkel feledtetni tudjuk az iskolai légkört, s teljes átéléssel, beleéléssel, a szereplőkkel azonosulva adják elő a játék történéseit. Ez egyrészt kellemes, izgalmas feszültségeket teremt, másrészt levezeti a szorongásos, kellemetlen feszültségeket, melyek korábban feldolgozatlanul maradtak a gyermekben. Egy-egy nagyobb

²⁵ KODÁLY Zoltán: Visszatekintés, I. kötet, Zeneműkiadó Vállalat, Budapest, 1964. 62-63. o.

szellemi, vagy fizikai erőpróba után pillanatok alatt elterelhetjük a gyermek figyelmét a gondoktól egy jól megválasztott gyermekjátékkal.

Ezek az énekes megszólalási lehetőségek segítik a gyermeket abban, hogy jó fellépésűek legyenek, határozottan, bátran ki tudjanak állni társaik elé. Megtanulják, hogy olyan hangerővel, hanghordozással beszéljenek, énekeljenek, hogy egy nagy csoport minden tagja értse, élvezze előadásukat. Ha ezt az élményt megérzi a gyermek, s zenei nevelése révén serdülő korában sem érik kudarcok, bátran és élvezettel fog felnőtt korában is énekelni, ha teheti, kórusban is. Az ének-zenét tanítónak tehát elsődleges felelőssége, hogy a felnövekvő gyermek megőrizze természetes kapcsolatát a zenével, s ezt a kapcsolatot minél szebbé, gazdagabbá tegye tanítványai életében.²⁶

A fenti gondolatok természetesen elsősorban óvodapedagógusoknak, tanítóknak, énektanároknak szólnak, de igazi eredményt akkor érhetünk el, ha az édesanyák is hasonlóan gondolkodnak, és a kisgyermek már otthonról hozza az éneklés szeretetét, ha megszokta, hogy édesanyja kedvesen, megnyugtatóan, szeretettel énekel neki.

Felhasznált irodalom

- CSILLAGNÉ DR. GÁL Judit–KERECSENYI László: *Az ének-zene tanítás az alsó tagozatban*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1989.
- DR. HEGYI József: *Az ének-zene tanítása*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1974.
- KARDOS Pál: *Kórusnevelés – kórushangzás*. Zeneműkiadó, Budapest, 1977.
- KODÁLY Zoltán: *Visszatekintés*, I. kötet, Zeneműkiadó Vállalat, Budapest, 1964.
- OROSZNÉ TORNYAI Lilla: *Énektanítói alapismeretek*. Kecskeméti Tanítóképző Főiskola, 1998.
- PERÉNYI László: *Az énektanítás pedagógiája. Hogyan neveljük zenére gyermekeinket*. Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest, 1957.
- PÉTER József: *Zenei nevelés az általános iskolában*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1973.

²⁶ OROSNÉ TORNYAI Lilla: *Énektanítói alapismeretek*. Kecskeméti Tanítóképző Főisk. 1998. 7. o.